Mithat Cemal Kuntay'ın "Üç İstanbul" Romanında Bireysel, Toplumsal ve Siyasal Yozlaşma

Dr. Öğr. Üyesi Metin Oktay

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2672-5670>

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya –
TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 24.08.2019
Kabul: 26.09.2019
On-line Yayın: 30.09.2019

Anahtar Kelimeler

Mithat Cemal Kuntay
"Üç İstanbul"
Bireysel Yozlaşma
Toplumsal Yozlaşma
Siyasal Yozlaşma

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.37809>

Öz

Mithat Cemal Kuntay (1887-1956) tarafından yazılan "Üç İstanbul" (1938) adlı roman II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerinin sosyal hayatını, kültürünü, siyasetini ele alması bakımından dikkate değer bir eserdir. Roman zaman olarak 93 Harbi'nin yaşandığı 1877 yılından Millî Mücadele'nin gerçekleştiği 1922 yılları arasını kapsamaktadır. Bu zaman diliminde yaşanan savaşlar, siyasal belirsizlikler, yönetsel sorunlar toplumsal ve siyasal hayatı derinden sarsmıştır. Ülkeyi yönetenlerin zafiyetleri, beceriksizlikleri, sorumsuzlukları, menfaatperestlikleri bireyi, toplumu ve devleti kaçınılmaz bir yozlaşmanın içine sürüklemiştir. Özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenlerle zamanla yitirmek, soysuzlaşmak, özünden uzaklaşmak gibi anlamlar taşıyan yozlaşma olgusu "Üç İstanbul" romanının ana temalarından birini oluşturmaktadır. Romanda, eserin başkahramanı Adnan'ın yaşam çizgisi izlenerek onun etrafında yer alan kişi(lik)ler, Adnan'ın diyalog içinde bulunduğu çevre ve insanlar toplumsal yaşam alanının bütünüyle ilgili bir kaniya varılmak amacıyla bol ayrıntıya yer verilerek hikâye edilmektedir. Mithat Cemal, "Üç İstanbul"da yozlaşmayı daha belirgin kılmak için şahıs kadrosunun büyük bir kısmını olumsuz karakter üzerine inşa etmiştir. Roman, vatan hainlerinden, kozmopolitlerden, muhbirlerden, jurnalcilerden, rüşvetçilerden, menfaatperestlerden, ahlaksızlardan, riyakârlardan, dalkavuklardan, hayat kadınlarından, asalaklardan, hırsızlardan oluşan geniş bir şahıs kadrosuna sahiptir. Her üç dönem üç farklı konağın çevresinde geçer. Roman kahramanları dönemden döneme göre farklı kimliklere dönüşür. Bu çalışmada bireysel, toplumsal ve siyasal yozlaşmanın "Üç İstanbul" romanında nasıl ele alındığı irdelenecektir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Oktay, M. (2019). Mithat Cemal Kuntay'ın "3 İstanbul" Romanında Bireysel, Toplumsal ve Siyasal Yozlaşma. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 76, Autumn, p. 431-450.

Individual Social and Political Corruption in Mithat Cemal Kuntay's Novel "Three Istanbul"

Asst. Prof. Dr. Metin Oktay

Necmettin Erbakan University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Turkish Language and Literature, Konya – TURKEY

Article History

Submitted: 24.08.2019

Accepted: 26.09.2019

Published Online: 30.09.2019

Key Words

Mithat Cemal Kuntay

"Three İstanbul"

Individual Corruption

Social Corruption

Political Corruption

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.37809>

Abstract

Mithat Cemal Kuntay (1887-1956)'s "Three İstanbul" (1938) novel II. Abdulhamit, II. It is a remarkable work in terms of addressing the social life, politics and culture of The Constitutional and Armistice periods. The novel covers the period from 1877, when 93 War took place, to 1922, when the National Struggle took place. The wars, political uncertainties and administrative problems during this period have deeply shaken social and political life. The weakness, incompetence, irresponsibility, and vested interests of those who run the country have driven the individual, society and the state into inevitable corruption. The phenomenon of corruption, which has the meanings of losing the good qualities in its essence with some external factors, becoming degenerate and moving away from its essence, is one of the main themes of the novel "Three İstanbul". In the novel, The life line of Adnan, the protagonist of the work, is followed, and the personalities around him, the environment in which Adnan is engaged in dialogue, and the people, are told in plenty of detail in order to reach a conclusion about the entire social life space. In order to make corruption more apparent in the novel, Mithat Cemal has created a large part of the personal cast of negative characters. All three periods pass around three different hosts. The novel's protagonists change from period to period to different identities. The novel has a large cast of individuals consisting of traitors, cosmopolitans, informants, journalists, bribes, vested interests, depraved, rioters, flattery, prostitutes, parasites, thieves.

The aim of this study is to examine how individual, social and political corruption is dealt with in the novel "Three İstanbul".

Giriş

Mithat Cemal Kuntay'ın yazdığı tek roman olan ve 1938 yılında yayımlanan “Üç İstanbul”¹ adlı eserde son dönem Osmanlı'nın ve ilk dönem Cumhuriyet'in tarih, toplum, siyaset, ekonomi, kültür, bürokrasi ve diplomasi yapısı üç farklı İstanbul panoramasıyla okurla paylaşılmaktadır. Bazı edebiyat tenkitçileri tarafından üslubunun zorlama olduğu; yerli yersiz rastlantıların fazlaca yer aldığı; gereksiz ayrıntılar, süslü ifadeler ve vecizeler ihtiva ettiği; yapısı ve tekniği bakımından zayıf olduğu gibi gerekçelerle eleştirilmekle birlikte “Üç İstanbul'da II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerinin toplum gerçeklerini yansıtmaları bakımından Cumhuriyet devrinin en önemli romanları arasında sayılmıştır (Kahraman, 2002: 379)².

1887 doğumlu Mithat Cemal'in yaşadığı yıllar Türk toplumu için zorlu ve sıkıntılı geçen yıllardır. Yazar, Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde birbirini izleyen savaşlar silsilesini, ekonomik olumsuzlukları, yönetim istikrarsızlıklarını, siyasi karışıklıkları, Millî Mücadele şartlarını, zorluklar içerisinde Cumhuriyet'in kurulmasını yakından görmüş ve yaşamıştır.³ Bu sürecin tetiklediği bireysel, toplumsal ve siyasal yozlaşmaya da tanık olmuştur.. Mithat Cemal, “Üç İstanbul”da yakından tanıdığı mekânları ve bu mekânlarda yaşayan insanları anlatmaya çalıştığını şu ifadelerle belirtir: “Bilmediğim ve görmediğim hiçbir şeyden bahsetmedim. Maçka'da, Aksaray'da, Kasımpaşa'da komşularım varken, İsveç'ten, Fransa'dan, İngiltere'den adam getirmedim... Bu üç devri eşyada ve insanlarda topladım... Bu insanları, bu eşyaları bazı aile rabitaları dolayısıyla olduğu kadar son resmî vazifemin de beni soktuğu saraylarda, konaklarda yakından tanıdım” (Kudret, 372). “... toplumsal problemlerin yoğunlaştığı dönemlerde romancıların toplumu ilgilendiren bazı konulara ilgi duydukları sosyo/kültürel çözümlemelere gittikleri bilinen bir husustur. Bu durumda romancı, topluma dönük görüş ve önerilerini sunmak için 'tezli roman' denilen roman türünü kaleme alır. Tezli roman bağlamında ele alınan meseleleri sunmak, aktarmak için de bazı tip veya tipleri devreye sokar. Bu

¹ Mithat Cemal Kuntay, Üç İstanbul, Oğlak Yayınları, İstanbul 1998. Çalışmada yapılan alıntılar bu baskıya aittir.

² Türk romancılığının usta kalemlerinden Peyami Safa'nın “Üç İstanbul” ile ilgili değerlendirmesi olumludur: “Hiçbir romanda İstanbul, üç cephesiyle, insanları ve bilhassa eşyasıyla, taze hatıraları hâlâ bütün bir neslin içinde tüten halis İstanbul olarak bu kadar canlı ve gerçek değildir” (Ayvazoğlu, 2010: 26). Haldun Taner' göre “Kim ne derse desin, “Üç İstanbul” iyi romandır. Yakın tarihin devirlerini yansıtan roman yazmak kolay iş değildir. Ama o tarihi ya olgun insan, ya genç adam, ya da yeni yetişen çocuk olarak yaşamış, koklamış olanlar, o atmosferi abartısız, inanılır dozda verebilme şansına daha fazla sahiptirler” (1984:4). Selim İleri “Üç İstanbul”u etkisini dalga dalga sürdürmüş yarın da sürdürecektir bir roman” olarak değerlendirir. (2015: 269). Rauf Mutluay için “Üç İstanbul”, Türk romanının hakkı verilmemiş en üstün başarılarından biridir” (Mutluay, 1983:24). “Üç İstanbul”u, Mithat Cemal'e rağmen başarılı bulan Fethi Naci, romanın güçlü ve zayıf tarafları şu cümlelerle ifade eder. “Üç İstanbul”da o pek ilkel tesadüfler, durmadan veremden ölmeler, kaldırılan cenazeler, gereksiz ayrıntılar, süslü ifadeler, vecize ve paradoks çabaları romanın güçsüz yanları. Ama bunlara rağmen, üç ayrı dönemin toplum gerçekliğini yansıtmaları, Adnan'la Belkıs gibi unutulmaz iki roman kişisi yaratması bakımından Mithat Cemal'in bu romanı bugün de ilgiyle okunmaktadır” (Naci, 1997:45). Alemdar Yalçın (2002: 77)'a göre “Üç İstanbul” dil konusundaki kusurları giderebilmiş olsaydı Türk edebiyatının en güzel örneklerinden biri olacaktı. Yazarın anlatımındaki dağınıklık ve istikrarsızlık romanın güzelliklerini ciddi olarak etkilemektedir.” Oktay Akbal'ın değerlendirmesine göre Mithat Cemal “Üç İstanbul” romanında “... kahramanlarını o günlerin havası içinde yaşatmış, konuşturmuş... İyi bir yapıt ortaya koymuş”tur. Enginün için “otobiyografik pek çok unsurun yer aldığı “Üç İstanbul” ilgi çekici olmanın ötesine ulaşacak büyük bir roman değildir” (1991: 129). Hilmi Yavuz (1977:83)'un değerlendirmesiyle “İmparatorluğun çöküşüyle insanda ve toplumda gözlenen çöküş arasındaki paralelliklerin bütünsel bir yaklaşımla algılanabilmesi Üç İstanbul'u yeni bir tarih kavrayışıyla okumayı gerektirir.”

³ “Üç İstanbul” romanının yazılış serüveni Maçka'daki Narmanlı Apartmanı'nda Mithat Cemal'i ziyarete giden Halit Fahri Ozansoy'ın hatıralarında şu şekilde yer alır: “... sonra sohbetimiz, şairin henüz hazırlamakta olduğu “Üç İstanbul” isimli romanı etrafında açıldı. Çok çalıştığını söyledi ve bir köşeden büyük bir kutu getirip açtı. Kutunun içinde gayet intizamla kestirilmiş ve istif edilmiş kartonlar vardı ve her kartonun üstünde de ince bir yazı ile notlar.

— Bunlar, dedi, romanın hazırlık notları. Şunlar da kahramanlarının karakterleri ve çeşitli olayları notlandı, şunlarda da üç devrin levhaları ve hususiyetleri. Yavaş yavaş, günlerce düşünerek, hatırladıklarımı kendi kartonlarına geçiriyorum. Roman, sonunda çok kolay yazılacak.

Ve bir zaman sonra yazılıp çıktı roman. Kocaman bir kitap. Zevkle okuduğumu hatırlıyorum...” (Ozansoy, 2016: 199).

uygulamanın tipik örneğini Mithat Cemal'in "Üç İstanbul"unda buluruz. Meşrutiyet- Mütareke-Millî Mücadele dönemlerini en azından bazı yönleriyle tanıtmak için Adnan'ı sahneye çıkarır. Adnan söz konusu dönemlerin 'tipik' bir insanıdır. Adnan, aynı zamanda yazarın sözcüsü olarak da konuşur ve söz konusu dönemlere çeşitli eleştiriler gönderir. Bu yönüyle Üç İstanbul hem her bir tip romanı, hem de tezli bir romandır" (Tekin, 2002: 103).

Romanda ele alınan ilk dönem 1876-1909 yılları arasında ülkeyi yöneten II. Abdülhamit dönemidir. Bu dönem romanda istibdat dönemi olarak adlandırılır. İkinci dönem İttihat ve Terakki'nin memleket idaresini devraldıkları Meşrutiyet İstanbul'udur. Üçüncü dönem ise kaybedilen I. Dünya Savaşı sonrası işgal edilen Mütareke İstanbul'udur. Bu üç dönemde Osmanlı Devleti'nin çöküşe götüren sebepler arasında yer alan bireysel, toplumsal ve siyasal yozlaşma bütün gerçekliğiyle gözler önüne serilir. Mithat Cemal, sosyal hayatın her kesimine sirayet eden yozlaşma olgusunun birey, aile ve toplum düzlemine yansıyan izdüşümlerini farklı perspektiflerden sergilemeye çalışır. Her ne kadar romanın ismi "Üç İstanbul" ise de aslında yozlaşan ve çözölen İstanbul değil başta Adnan olmak roman kahramanlarının büyük bir kısmıdır. Üç dönemdeki İstanbul, Adnan ve öteki şahıslar üzerinden ele alınır.

"Üç İstanbul" üzerine yapılan çalışmalarda araştırmacılar romanda Osmanlı Devleti'nin yıkılışının, çöküşünün anlatıldığı hususunda genelde hem fikirdir. Adnan etrafında kümelenmiş olaylar ve türlü tipler yoluyla üç dönemin toplumsal yapısının çizilmek istendiğini belirten Cevdet Kudret, imparatorluğun bu çöküş yıllarında toplumun özellikle üst kat insanların korkunç ahlak bozukluğunun gösterilmeye çalışıldığını söyler (1998:373). Göktürk'ün değerlendirilmesiyle "Üç İstanbul", Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün ihtişamı ve çürümüşlüğüyle hazin yıkılışının ibretli hikâyesidir (1987: 34). Örgen (2002: 164)'e göre "eser, çökmüş kurumların ve yozlaşmış insanların aşk ve çıkar ilişkilerini ele alırken daha geniş boyutta Osmanlı Devleti'nin hangi şartlar ve kişilikler altında çöktüğünü de sergiler." "... İstanbul'un üç devrinde Adnan'ın üç dönemi anlatılır. Ve aslında Adnan'la beraber anlatılan koca bir imparatorluğun yıkılışının, bir çözöleşün hazin hikâyesidir. Adnan ve benzerlerinin yani gidişatı etkileyecek güce sahip olanların imparatorluğun yıkılışında oynadıkları rolün boyutlarını göstermesi açısından roman, önemli bir çözümleme imkânı verir" (Çağan ve Alver, 2002: 705). Fethi Naci için de "Üç İstanbul" Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının romandır. Tevfik Fikret'in "Sis"indeki "fâcîre-i dehr"... ve bu İstanbul'un çürümüş, yozlaşmış insanları... (1997: 37). Sanay (2002: 101)'a göre romanda yozlaşan İstanbul anlatıldığı için bu konuda Tevfik Fikret ile Mithat Cemal arasında bir köprü kurulabilir. Timur'a göre de "tüm roman bir imparatorluğun çöküşünü tüm kuşku, özelemleri iç çelişkileriyle benliğinde yansıtan Adnan'ın kişiliği etrafında kurulmuştur" (2002: 236).

Fethi Naci (1997: 39, 40), Osmanlı Devleti'nin son döneminde hızlı bir çöküş sürecine girmesinin toplumsal hayatta yozlaşmaya yol açtığını sosyolojik saptamalarla şu şekilde ifade eder: "XIX. yüzyılın başlarında ülkeye iyi nüfuz etmeye başlayan Batı, önce bu geniş pazarı ucuz fabrika malları ile doldurmuş, sonra sermaye ihracına başlamıştır. Kapitalist Batı karşısında, sanayide el tezgâhları ve küçük atölyelerle, tarımda kara sabanla tutunmaya çalışan imparatorluğun yıkılması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Ülke, yavaş yavaş bir yan sömürge duruma gelmiştir. Abdülhamit, iç ve dış baskılar karşısında saltanatını korumak ve sürdürmek için baskıyı artırdıkça artırmıştır. Halkın en küçük direnmesi, aydınların özgürlükten yana tutumları şiddetle bastırılıyordu. 1908 hareketi, mutlakiyeti yıkmış, özgürlük döneminin geldiğini ilan etmiştir. Basın özgürlüğü, toplantı özgürlüğü, fikir özgürlüğü vatandaşların tabii hakları sayılmıştır. Ne var ki İttihat ve Terakki memleketin kurtuluşunu, memleketi bu duruma getiren Batı emperyalizminin yardımıyla aramıştır. O yıllarda en sevindirici haber şimdi olduğu gibi ağır faizler ve büyük tavizler karşılığı alınmış bir dış borçtu. Bir takım insanlar kolayca vurgunlar vurup zengin oluyorlardı ama üretim artmıyordu. Ekonomik kalkınma

gerçekleşmiyordu. Özgürlük söylevlerine rağmen halkın sefaleti, geriliği olduğu gibi sürüp gidiyordu. Derken, 31 Mart Abdülhamit tahttan indirilir, yerine Sultan Reşit getirilir. 31 Mart özgürlükleri kısıtlamak için iyi bir bahane olur. Baskı tedbirleri şiddetlenir, işçi hareketlerine, sendikalara karşı terör başlar, iktidar çok dar bir kadronun elinde toplanır. Artık basın toplantı, fikir özgürlüğü diye bir şey sözde de olsa yoktur. 1918'e kadar İttihat Terakki'nin mutlak egemenliği sürer. Ve Alman militarizminin kucağına düşen imparatorluk devrini tamamlayarak yıkılır. Temelde böylesine hızlı bir çöküş olunca bunun toplum yüzeyine yansması ancak bir yozlaşma olabilir."

1. "Üç İstanbul" ve Bireysel/Toplumsal Yozlaşma

Yozlaşma, özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenlerle zamanla yitirmek, soysuzlaşmak, özünden uzaklaşmak, bozulmak, dejenere olmak, tereddi etmek; manevi anlamda değer yargılarını, özelliklerini ve niteliklerini yitirmek (TDK, 2011: 2609) anlamlarını içermektedir. Sosyolojik bir terim olarak yozlaşma, "bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamlılığını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançların bozulması, özünü kaybetmesi" olarak tanımlanmaktadır (Kızılçelik ve Erjem, 1994: 99).

Bir ülkedeki ya da bölgedeki toplumsal yapı, yozlaşmanın sebepleri arasında yer almaktadır. Toplum içerisindeki eşitliği zedeleyici gelenek anlayışı kişilerin kendisini ifade edebilir. Bu durumun o toplumda oluşturacağı huzursuz ortam toplumda bir çatışma ve yozlaşma oluşturabilir. ... Toplumlarda oluşan yozlaşmanın önemli etkenlerinden biri de tarihsel nedenlerdir. Toplumların tarihsel süreç içinde yaşadığı olaylar çözülme ve yozlaşmaya sebebiyet verebilir. Örnek olarak, savaşların toplumlarda oluşturduğu yıkımlar ekonomik ve sosyal anlamda kötü gidişe neden olur. Bu kötü gidiş o toplumda yozlaşmanın altyapısını oluştur (MEB, 2006: 18, 19).

"Üç İstanbul" romanının zaman dilimi 93 Harbi diye de adlandırılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile Millî Mücadele'nin bittiği 1922 yılları arasındadır. Bu zaman dilimi Osmanlı Devleti'nin kendini savaşlar zinciri içinde bulduğu yıllardır. Bu savaşlar beraberine ölümü, hastalığı, açlığı, yoksulluğu getirmiştir. Alınan ağır mağlubiyetlerin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan birçok olumsuz yansması olmuştur. Binlerce Müslüman, Rus baskısından ve zulmünden kurtulmak için doğdukları toprakları terk edip kitleler hâlinde Anadolu'ya göç etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Savaşların yıkımına maruz kalan insanlar fiziksel ve ruhsal bakımdan büyük bir çöküş yaşamışlardır. Mithat Cemal Kuntay "Üç İstanbul" romanında bireyler üzerinden tam da bu dönem toplumunu ele alır. Özellikle aydın geçinen zümre ile devlet bürokrasisinde görevli belli bir kesimin yozlaşmasını mercek altına yatırır. "Üç İstanbul" romanında yıkılan bir imparatorlukta çöküşün temel sebebini toplumu oluşturan insan unsurunun yozlaşması olarak gören Kuntay, İstibdat, Meşrutiyet ve Mütareke yıllarında toplumun dinamik güçleri olması gereken unsurların, aydınların ve devlet adamlarının ahlaksızlıklarını sergilemekteki tutumunda çok objektiftir. Çeşitli devirlerde farklı hiyerarşilerde birbirine kenetlenmiş olan ve her devrin zaafını menfaate dönüştürebilen bu yozlaşmış kafileyi büyük bir başarıyla teşhir etmektedir" (Kantarıcıoğlu, 2007: 88,89). Bir anlamda savaşlarda alınan ağır mağlubiyetler, ülkeyi yönetenlerin beceriksizlikleri, ülke aydınlarının sorumsuzlukları bireyi, toplumu ve devleti yozlaşmaya sürükleyen temel faktörler olarak okuyucuya sezdirilir ve sunulur.

Romanda, eserin başkahramanı Adnan'ın yaşam çizgisi izlenerek onun etrafında yer alan kişi(lik)ler, Adnan'ın diyalog içinde bulunduğu çevre ve insanlar toplumsal yaşam alanının bütünüyle ilgili bir kanıya varılmak amacıyla bol ayrıntıya yer verilerek hikâye edilir. Amaç, Adnan'ın kişisel yaşamını anlatmaktan çok, bir topluma, iktidarın toplumu biçimlendirmesine ve iktidarla yakın ilişkiler kuran tabakalara, yozlaşan çevrelere, çöken bir imparatorluğa, insan ilişkilerinin düzeyine ayna tutmaya çalışmaktır (Alver, 2002: 20). Roman geniş bir şahıs kadrosuna sahiptir. Mithat Cemal yozlaşma olgusunu daha belirgin kılmak için roman kahramanlarının büyük bir kısmını olumsuz

karakterden seçer. Vatan hainleri, kozmopolitler, muhbirler, jurnalciler, rüşvetçiler, menfaatperestler, ahlaksızlar, riyakârlar, dalkavuklar, hayat kadınları, asalaklar, hırsızlar romanın şahıs kadrosunu oluşturur.

1. 1. Adnan ve Yozlaşma

Romanın ana karakteri olan Adnan, "Yıkılan Vatan" isimli bir roman yazmaktadır. Romanın altyapısını oluşturacak olay örgüsünün ilk aşaması geriye dönüş tekniğiyle roman içinde roman çerçevesinde "Yıkılan Vatan'da verilir. Adnan'ın Edirne'de şehit düşen Lofçalı Miralay Salim Bey'in oğlu olduğu, annesi ve teyzesiyle birlikte 93 Harbi diye adlandırılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası 8 yaşında Müşir Sait Paşa'nın yalısına yerleştiği anlatılır. Mithat Cemal, Adnan'ı yozlaşmaya götüren etkenleri psikolojik bir bakış açısıyla inceleyip ruh tahlillerini bu altyapı üzerinden gerçekleştirir. Bu etkenleri okur nezdinde daha anlamlı kılmak için de Adnan'ın bilinci ve bilinçaltısı üzerinde titizlikle durur. Adnan'ın çocukluk günlerinden itibaren kibirli yapısı; öteden beri talihsizliğine kızdığı; Darüşşafaka'da öğrenim gören diğer yetimler kadar zavallı ve yapayalnız olduğu üzerinde durulur. Sait Paşa, Adnan'ı Galatasaray'a kaydetmek için II. Abdülhamit'in yanına çıkıp iradesini alacağı sırada Çırağan Vakası cereyan eder. Bu olay beş dakika sonra olsaydı Adnan Galatasaray'a kaydolacaktı. Galatasaray yerine Darüşşafaka'ya gitmek mecburiyetinde kalması, teyzesinin veremden ölmesi, annesinin verem olması Adnan'ın psikolojisini altüst eder (s. 31). Dinsiz olan Adnan, yalnız tesadüfe inanır. Ona göre fazilet tesadüftü; namus insanı rahat ettiren manevi konfordu. Mithat Cemal, bu psikoloji ve ruh atmosferinde çizdiği Adnan'ın romanın ilerleyen olay örgüsünde yaşadığı kişilik kırılmalarının altyapısını da hazırlamış olur.

II. Abdülhamit'e muhalif olan Adnan'ın evi Zaptiye Nazırı'na verilen bir jurnal sebebiyle basılır. Annesinin yetkililere yalvarması üzerine üç gün sonra serbest bırakılır. Selanik'teki İttihat ve Terakki'ye yardım eder ve cemiyetin İstanbul'daki adamı olur (s. 269). Bu bağlantısı tespit edilince Trablusgarp'a sürülür. Trablusgarp'ta sürgündeyken annesi vefat eder. Annesinin cenazesini dört hamala bir "şair"⁴ kaldırır. Adnan'ın siyasi sürgün olmasından dolayı annesinin cenazesine dostları ve çevresi katılmaktan çekinir. Adnan yıllar sonra bu durumu "ne memleket" (s. 547) sözüyle eleştirecektir.

10 Temmuz inkılabından sonra Adnan sürgünden döner. Şartlar Adnan'ın lehinedir artık. İttihat ve Terakki'nin yönetime gelmesiyle birlikte Adnan'ın siyasal gücü kontrolsüz bir biçimde artar. Bu güç daha sonra paraya, şöhrete, statüye evrilir. Kendinden üstün gördüğü Belkıs'la evlenir. Bu evlilik hiçbir zaman Belkıs'ın içine sinmez. Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından Mütareke döneminde İstanbul hükümeti ve işgal kuvvetleri İttihatçı avına başlar. Adnan yakalanmamak için karısı Belkıs'la birlikte Naşit'in konağına sığınır. Konakta kaldığı müddet zarfında Naşit'in ve Belkıs'ın tarizlerine maruz kalan Adnan, İngilizlerin Malta'ya sürdükleri üç kamyon İttihatçı'yı serbest bırakmalarından sonra sokağa çıkmaya cesaret eder (s. 409). Ama felaketini konuşacak, dertleşecek bir tek dostu kalmamıştır yanında. İttihat ve Terakki hükümetteyken sokakta adım başında rastladığı her gölge ya akrabası ya da yazılarının hayranıydı. Şimdi kilometre başına tek selam düşmüyordu. Ve sokaklarda hep yürüyor, yürüyor, yürüyordu; Bir yere gitmeyerek! (s. 409).

Mütareke dönemi Adnan'ın üstüne bir kâbus gibi çöker. Belkıs'la sessizce boşanır. Adnan "Bir anda hem parasını kaybeden adamdı hem de karısını (s. 403). Naşit'in konağından ayrılır ve bir otele yerleşir. Her daim kendisini samimi bir şekilde seven Süheyla'la evlenir. Dava avukatlığına başlar. İşleri yolunda gitmez. Yanına aldığı kâtipler tarafından aldatılır. Gün gelir doktora gidecek ve ilaç alacak parayı dahi bulamaz.

⁴ Buradaki şair, romanın az sayıdaki olumlu karakterlerinden biri olan Raif'tir. Romanda Raif'in Mehmet Âkif Ersoy'u temsil ettiği dair ipuçları oldukça fazladır.

Mithat Cemal, romanın sonlarına doğru Adnan için korkunç bir final hazırlar. Senelerden beri iğrendiği Tevfik Hoca, Adnan'a, Alferd Cevat'ın katili olan Uşak Ahmet'in bir davasını gönderir. Uşak Ahmet hem kendisini sürekli aşağıladığı hem de Raşel'le olan ilişkisini kışkırttığı için Cevat'ı öldürmüştür (s.476). Adnan, Uşak Ahmet'in idam edilmesi karşılığında Alferd Cevat'ın annesiyle 600 lira karşılığında anlaşır. Yalnız Ahmet nüfus tezkeresinde 17 yaşındadır ve bu sebeple idam edilmesi mümkün değildir. Mahkemede Uşak Ahmet'in 17 yaşından büyük olduğunun ispat edilmesi gerekmektedir. Adnan, Sakallı Vasfi'nin yardımıyla Uşak Ahmet'in 17 yaşından büyük olduğunu söyleyecek üç yalancı şahit bulur: "Adnan büsbütün şaşıyordu: Tezkiye ne kadro: ucuzdu. Çilli Mahmut'un namuslu olması için imama yedi lira göndermişti. Rıdvan'ın namusu üç buçuk liraydı. Hafız İsmail iki liraya namusluydu... Üç maskaranın namuslu olduğuna mahkeme ittifakla karar verir" (s. 505, 506).

Adnan, dava sürecinde Benli Ahmet'in kendi oğlu olduğunu anlar. Sakallı Vasfi'nin oyununa gelmiştir. Mahkeme neticesinde Adnan kendi eliyle oğlunu idama mahkûm ettirmiş olur.

Adnan'ın karakter yapısı, ahlak anlayışı incelendiğinde Hidayet'i ve onun konağına gelenleri beğenmediği hâlde konaktan ayrılması, Şair Rai'f'i beğenmesine rağmen onun gibi olmaması Adnan'ın iç çatışmasına; bilgisi, kültürü mütevazılığı ve namusuyla müspet bir karakter olan Süheyla'yla ilk önce evlenmek isteyip, kendi değerlerinden uzak, Avrupa'yı sathi madde planında algılayan Belkis'i tanıdıktan sonra bu evlilik kararından vazgeçmesi Adnan'ın servet ve gösteriş zaafına; evli kadınlarla düşüp kalkması Adnan'ın inançtan yoksun ahlaksızlığına; yazmaya çalıştığı "Yıkılan Vatan" isimli romanını üç dönemde de bitirememesi Adnan'ın istikrarsızlığına; romanını bitirmemesini "bir romanını yedi yılda yazan Fransız müellifine" benzemek suretiyle izaha çalışması Adnan'ın şahsiyetini bulamayışına işaret eder: "Kendini, çizerken bir müellife, yazarken başka bir müellife benzetiyordu. İnsanın kendisi olması ne kadar güçtür. O el yazısını bile bir takım meşhur adamlarinkine benzeterek bu yaşa kadar kaç defa değiştirmişti" (s.246).

1. 2. Hidayet ve Yozlaşma

"Üç İstanbul" romanında Hidayet, İstibdat döneminde yozlaşmaya en açık karakterlerden biri olarak yer alır. Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet adamlarındandır, 27 yaşındadır ve bâlâ rütbelidir. Gündüz saraydan para alır, gece saraya söver. Çağaloğlundaki konağında da "Saray adamı Hidayet" olarak yatak odasından çıkıp, salona "Cön Türk Hidayet'e gider" (s. 63). Hidayet, Adnan'ın "Yıkılan Vatan" adında siyasî bir roman yazdığını duyunca ona salonlarını açmış ve ikisi gitgide dost olmuşlardı (s. 13).

Mithat Cemal, Hidayet'teki bu yozlaşmanın sebebini romanın satır aralarında okuyucuyla paylaşır. Hidayet'in Dedesi Kazasker Gıyaseddin Efendi, Beylerbeyi'nde Pembe Yalının Deli Mollası diye bilinir. Babası Avrupa'da elçi iken hastalanır ve ölür. Hidayet'in amcası Sultan Hamit'in adamıdır, evi yoktur, sarayda yatar. Hidayet, Padişah'ın bütün sırlarını bilen bu bekâr amcanın yeğeni ve evlatlığıdır (s. 69). Dedesi Hidayet'i namussuz olur diye mektebe vermemiştir. II. Abdülhamit'le şehzadelikten beri tanışmaktadır. Osmanlı bürokrasisinin çeşitli mevkilerinde görev yapan kişiler, "aylığının miktarından memnun olmayanlar, borcunu ödeyemeyenler, züğürt kibarlar, kendisine mevkiini az gören devlet adamları, demagoglar, karnı adamakıllı doymayan şairler, muharrirler" (s. 59) Hidayet'in konağının müdavimleridir. Hidayet bunların hepsiyle devletin battığını konuşurdu (s. 72). "Fes, şapka, sarık, Bektaşî takkesi, Mevlevî külâhı, Bursa arakiyesi, topçu kalpağı Hidayet'in salonuna yatarak, kalkarak girer"di (s. 174). Hidayet, bir adam hem bir Avrupa dili bilir, hem Beyoğlu terzilerinde giyinir, hem de padişaha söverse konağında ona antika bir koltuk verirdi. Kendi gibi ehemmiyetli adamları saraya curnal ederdi: fakat bu curnallar "lâyihalarını!"dır. Haklıydı: Çünkü bu curnallarda Avrupa mütefekkirlerinin, hukuk adamlarının da adı geçer ve insan bu kâğıtların bazı yerlerini el ile kapayıp yalnız bir kısmını okursa lâyiha sanırdı (s. 13).

"Memleketin tarihini okkayla, bayrağını arşınla satabilecek adamlarla dolup taşan" (s. 99) Hidayet Efendi'nin konağını detaylı bir biçimde okuyucuya aktarırken Mithat Cemal aslında ülkenin içinde bulunduğu vahim duruma işaret etmektedir. Müstantik Behcet'in, "Beni bu Hidayet herifinin konağına ne diye getiriyorsun" sorusuna Burhan'ın, "gör de memleket ne halde, anla diye. Bu işin sonu inkirazdır azizim, inkiraz" (s.61,62) şeklindeki sözleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Meşhur şark âlimi Yemen Defterdarı Emiri Efendi de Hidayet'in konağına gidenleri eleştirir. Ona göre "Hidayet'in konağının önünden geçenler bile namussuzdur: içinden çıkmayanları düşün"ün (s. 137).

10 Temmuz 1908'deki II. Meşrutiyet'in ilanının ardından gerçekleşen yönetim değişikliğinden sonra Hidayet, şehremini olmayı bekler. Bu beklentisi karşılanmayınca yeni hükümetin aleyhinde konuşur. "Hürriyet yok! diye bağırır. 31 Mart'ta istibdat geri dönmeyince İttihat ve Terakki'ye yazılır. Talat Paşa Hidayet'i " zat-ı saminiz hafiyesiz", diyerek kovar (s. 301). "Abdülhamit devrinde Allah'a söven Hidayet, İttihat ve Terakki dinsiz diye 10 Temmuz'dan sonra, beş vakit namaz kılmaya başlar. Hükümetin Allahsız olmasına söylenir (s. 316).

Hidayet ne iktidardan ve ne de gözden düşmeyi kabullenemez. "Konağına gelmeyen elçiler, arabasına selam durmayan polisler onu öldürdüler. 31 Mart'tan sonra misafirleri, uşakları, parası azaldı: eriyordu. Bir türlü Şehremini olmadığı için vücudu azalıyordu" (s. 342).

Sağlığında güçlüyken Hidayet'in yanından bulunan ve konağından çıkmayan dost görünümülü insanlar onun cenazesine bir takım bahanelerle katılmazlar. "Eski Sefaret Müsteşarı Nail ve eski Ataşenaval Naşit, Hidayet'in öldüğünü o gün duymamışlar; Eski hususi Kâtibi Sacit o gün hastalanmış; Eski Sivas valisi Hacı Hulusi Paşa'ya müvezzi gazete bırakmamış, eski Âmedi Hulefası'ndan Ratip'in o gün yakın akrabalarından biri ölmüş, (kedisi ölmüştü) hiç biri cenazeye gelmemişti. Adnan, cenazeye ancak mezarlıkta yetişmişti. Herkesten utandığı için! (s. 343).

1. 3. Ataşenaval Naşit ve Yozlaşma

Ataşenaval Naşit Mütareke Dönemi'nde ön planda olan bir şahsiyettir. İstibdat'ta Hidayet'in, Meşrutiyet'te Adnan'ın konağında toplananlar, Mütareke'de hep Naşit'in salonunda toplanırlar. Naşit, Nail'in kayınbiraderi, Belkıs'ın amcası Vezir Samih Paşa'nın oğludur. Samih Paşa aşırı kadın düşkün biridir ve konağında her ay bir cariye çocuk düşürür (s. 237). Abdülhamit devrinde babası müteahhitlerle birleştiği için zengin olan Naşit'in rütbesi 10 Temmuz'dan sonra tasfiyeye uğrar. Babasından kalan parayı Avrupa'da tüketir. Adnan sevmediği karakterlerdendir (s. 272). Buna rağmen Adnan'a dalkavukluk yapar, Adnan'ın adını kullanarak altın kaçakçılığı işi ile uğraşır (s. 337). Mütareke döneminde yazıhanenin kirasını ödeyebilmek için 200 lira borç para isteyen Adnan'a bu parayı türlü bahanelerle vermez. Naşit, Amerika'ya giden Belkıs'ın yol parasını kendinin verdiğini hatta ona aylık bile gönderdiği yalanını rahatlıkla söyleyebilecek kadar yozlaşmıştır artık (s. 483). Harbiye Nezareti Levazım Reisi'yle beraber ticaret yapmak istemiş, Enver Paşa' dan yüz bulamamıştır (s. 373). Naşit, Mütareke döneminde, "İngilizler'le memleketin batması lazım geldiğini konuş"acak (s.403) kadar İngiliz taraftarı olarak yozlaşmanın sınırını aşar.

1. 4. Tefvik Hoca ve Yozlaşma

"Üç İstanbul" romanında üç dönemi de yaşayan karakterlerden biri de Adnan'ın fakülteden arkadaşı olan Tefvik Hoca'dır. Mithat Cemal romanda kurguladığı şahısların karakterlerindeki değişimi sebep-sonuç ilişkisine göre verme ilkesini Tefvik Hoca'da da sürdürür. Babası dilenci olan Tefvik Hoca'nın 93 Harbinde iki kardeşi şehit düşmüştür. Hukuk'tan arkadaşı Moiz'le birlikte ırgat pazarında bekâr hanında tuttıkları bir odada pislik içinde yaşamını sürdürmektedir. Babasının yoksulluğunu, iki kardeşinin şehit olmasını, kendi fakirliğinin müsebbibi olarak II. Abdülhamit'i görür. Bu sebeple hem II. Abdülhamit'e hem de sosyal ve bireysel değerlere muhalifdir. Kuntay, Tefvik Hoca'nın şahsiyet düşkünlüğünü okuyucuya Dalkavuk Süleyman aracılığıyla aktarır. Dalkavuk Süleyman Hidayet'in konağına iki aydan beri devam eden Avukat Tefvik Hoca'nın hukuktan dört ay

önce mezun olmasına rağmen zengin olmaya başlamasını yalancı şahitler kiralayarak davalarına hile karıştırmasına bağlar (s. 79). Tevfik Hoca, sarıktan ve cübbeden nefret eder. Adnan'a bir eğlence dönüşü dediği "Sarığımı da yakacağım, cübbemi de" (s. 24) sözünü romanın ilerleyen sayfalarında gerçekleştirir. Bununla birlikte eski kimliğinin etkisinden sıyrılamaz: "Tevfik Hoca zengin olunca sarığımı attı. Fakat sarık kafalaşır, cübbe derileşir, insandan çıkmaz. Tevfik Hoca'nın da fesi "Ben sarıktım!", ceketi; Ben cübbeydim!" diye haykırıyordu" (s. 160).

Tevfik Hoca karısını boşayıp önce Adnan'ın sonra Nail'in metresi olan Samatyalı Filareti ile evlenir. Tevfik Hoca, Adnan'a ortak avukatlık bürosu açmayı teklif eder. Adnan kararsız kalınca konuyu Moiz'e açar. Moiz, "merak etme Tevfik Hoca bir seneden beri hiç utanmıyor... ne kadar namusu varsa paraya kalbetti! Yükte hafif, pahada ağır ne rezalet ararsan Tevfik'te bulursun!" (s. 161) sözleriyle Tevfik Hoca'nın yozlaşmış yönünü ortaya koyar.

Avukat Tevfik Hoca, Adnan'ın zengin olduğunu duyunca, onu da kendi gibi namussuz zanneder, gelip, Adnan'a ortaklık teklif eder. "Adnan kaşlarını çattı; eski edebiyatçılığundan kalan üslupla, "Bak bana Tevfik Hoca" dedi; "aramızda çok eski hukuk var, ben sana elimden gelen her iyiliği yaparım, fakat elim eline değmemek şartıyla!" (s. 296). Adnan, Tevfik Hoca'yla ortak olur. Aldığı davaları kendinden gizlediğini anlayınca Tevfik Hoca'nın namussuz olduğuna kanaat getirir ve ortaklığı bitirir:

Avukat Tevfik'de yozlaşmanın sınırı "ona selam verenlerin kirlenmelerine kadar genişler. Ayrıca dini, imanı yok diye adliye de ona kardinal Tevfik lakabı verilir (s. 471).

1. 5. Moiz ve Yozlaşma

"Üç İstanbul"un ecnebi şahıslarından olan Moiz de tıpkı Tevfik Hoca gibi yokluk içinde yaşamaktadır. Bazı geceler aç yatar. Sefaletten dolayı dişlerini kaybeder. Yeterli beslenemediği için yüzü donuklaşmıştır. Avukatlık yapmak için Selanik'e gider. İstanbul'da kötü şöhreti olan zengin bir Musevi'nin kızıyla Selanik'te evlenir (s. 297). Muharebenin ilanından sonra Berlin'e gider. Burada ithalat komisyonculuğu ve altın kaçakçılığı yaparak zengin olur. İstibdat devrinde memleketin her felaketine, ıstırabına ağlayan Moiz (s. 347) Harb-i umumi de ölenlere Borsa'dan bakmaya başlar. Kuntay, "yıkılan Türkiye'nin parçaları biraz da onun ökçelerinden sarkıyordu" dediği Moiz'deki değişimin boyutunu Adnan'ın bakışıcısıyla verir: "Adnan, bu uçuruma eğildi ve: gözlerinin kapakları yırtılarak geri geri çekildi: Bu Moiz'in içinden bir "şey" taşınmış, gitmiş ve bu "bir şey" onun içinde ne kadar şey varsa hepsini beraber almış, götürmüştü.... Adnan kendine: "Ah, demir kemikli, kömür dişli harp! Büyük kalpli Yahudi gencini ne hâle soktun" diyordu (s. 345).

Mithat Cemal kara mizah ögesini romanın bu bölümünde tekrar devreye sokar. Adnan kendisinin zengin olmasına vesile olan İttihat ve Terakki'yi Moiz'in zengin olmasına da imkân tanıdığı için eleştirir. "kendisi o kadar temiz olduğu halde İttihat ve Terakki niçin pis adamlar yaratıyordu (s. 354). Moiz, Mütareke yıllarında İtalyan vatandaşı olur. İşleri yolunda gitmez, borçlarını ödeyemez ve sonuçta iflas eder. Roma'da intihar eder (s. 453).

1. 6. Sakallı Vasfi ve Yozlaşma

"Üç İstanbul"un yozlaşan roman kahramanlarından biri de Sakallı Vasfi'dir. Vasfi, taşrada mahkeme reisi iken Adliye Nazırı tarafından kayd-ı hayat şartıyla azledilir. Haftada bir defa tramvaya ve vapura binmek için bakkaldan borç para alacak kadar fakirdir (s. 190). Geçinmek için evde satılacak eşyası dahi kalmaz (s. 213). Yiyecek ekmek parasına muhtaç olur. Karısı Seniha'yla çoğu kez aç yatar (s. 245) Para kazanmak umuduyla jurnalciliğe soyunur. Adnan'ı Zaptiye Nazırı'na jurnal eder. Bu jurnali için Zaptiye Nazırı kendisine sadece teşekkür eder. Herkesi vali, elçi yapan, memleketin her tarafında para gibi geçen bu curnal bile onun elinde kalp akçeye döner (s. 258). Bu sefer Zaptiye Nazırı'nı saraya jurnal eder. Bu jurnalın karşılığında Taif'e kaymakam olur. Taif'e sürgün giden Habibullah'a Hicaz Valisi'nin yüz vermesini jurnal edince Sivas'ta bir sancağa mutasarrıf olur. Vasfi burada aleni bir şekilde

hırsızlığa başlar. Sivas Valisi'nin II. Abdülhamit'e bu durumu bildirmesi üzerine görevinden azledilir (s. 259).

10 Temmuz'dan sonra Sakallı Vasfi ihtilalci olur. Polisteki gizli vazifenin başına getirilir. Mebus seçimleri var diye ölen karısının cenazesine bile katılmaz (s. 289). Senih Efendi'den kalan mirası için Melahat'la evlenir. Melahat'ın parasını tükettikten sonra onu boşar (s. 330). Foyası ortaya çıktıncı Talat Paşa tarafından cemiyetten kovulur. Bunun üzerine bir gün hükümete gelir ümidiyle muhalif parti Hürriyet ve İtilaf'a üye olur (s. 329). Eski itibarı kalmaz, mahalleli selamı keser ve kimse ondan korkmaz olur. Harb-i Umumi yıllarında İttihatçı olmadığına üzülür: "... Sakallı Vasfi, İttihatçı olmadığına, en çok, Harb-i Umumi'de yandı. İnsan 1914, 1915, 1916 senelerinde Enver Paşa'nın, Cemal Paşa'nın elini sıkmalıydı. Vasfi, muharebede İttihatçı olmadığı için neler kaybettiğini düşünüyordu: Alman markı dolu İngiliz kasası... Kapısı istimbottu yalı... Apsedhanesi kaloriferli konak... Pahalı metres... Viyana seyahati... Berlin ticareti..." (s. 329).

1. 7. Tapu Müdürü Senih Efendi ve Yozlaşma

Tapu Müdürü Senih Efendi, Hidayet'in konağının özel konuğudur. 55 yaşındadır ve 26 yaşındaki Macide'yle 9 yıldır evlidir. Hidayet, II. Abdülhamit'ten mahlûl bina aldıkça tapusunu çabuk çıkardığı için Senih Efendi'ye misafir salonunda rokoko bir koltuk ayırmıştır. Defterhane Nazırı'nın yanına girerken o kadar eğilirdi ki yüzü görünmezdi. Bu sebeple Defterhane Nazırı tarafından mülkiye ulâ sânisî yapılır. İlaç şişelerini biriktirip eczacıya satacak, eski fesleri kestirip terlik yaptıracak kadar cimridir. Senih Efendi, evliliğinden memnun olmayan eşi tarafından aldatılır. Eşinin Cön Türk Süleyman'la ilişkisini öğrenince felç geçirir.

1. 8. Cön Türk Süleyman ve Yozlaşma

Cön Türk Süleyman üç dönemde de başkâtip ve dalkavuk olarak kurguda yer alır. II. Abdülhamit döneminde Hidayet'in hususi başkâtibi ve dalkavuğudur. Galatasaray'ı bitirmeden Avrupa'ya kaçmıştır. Burada borç içinde yaşar. Marsilya'da genelevde çalışan bir kadınla evlenir, bunun üzerine Ahmet Rıza tarafından Paris'ten kovulur. Eşiyle birlikte yoksulluk çeker. Hidayet'in yardımıyla Şehremaneti'ne aza olur (s. 209). Macide'yle yasak ilişki yaşar. Bunu önüne gelene anlatır. Umumhanede basılır (s. 216). Cebinden dönemin yasaklı gazetelerinden biri olan Meşveret çıkar. Bu sebeple Taif'e sürülür (s. 219).

10 Temmuz inkılabından sonra Tâif'ten döner. Bir yere kaymakam, şehbender olamayınca II. Meşrutiyet'te Adnan'ın Nişantaşı'ndaki büyük konağına hususi kâtip olur. Konağın hesap işlerini de üzerine alır. Bu görevi kötüye kullanır, zimmetine para geçirir. Zaman zaman Adnan'a kadın bile götürür (s. 307). Yozlaşmış bir tip olarak Cön Türk Süleyman kendine yardımı dokunan Adnan'ı sevmez, onun zenginliğini çekemez. 10 Temmuz'u yapmak için o kadar Paris'te çalışmışken ola ola Adnan'a vekilharç olan Süleyman, bu yüzden Adnan'ın refahını kıskanır (s. 391). Mütareke Dönemi'nde Adnan'ın düşmesine sevinir. Adnan'ın konağındaki siyasi dosyaları çalarak İngilizler (Entelijans Servis)'e satar (s. 531). Mütareke yıllarında ise bu kez Naşit'in konağında hususi kâtiplik yapar.

1. 9. Müstantik Behçet ve Yozlaşma

Hidayet'in konağının yozlaşmış müdavimlerinden olan Müstantik Behçet namuslu ve çirkin olduğu için kimseye kendini sevdirememiştir, Bu sebeple hakkının çok aşağısında müstantiklikte kalmıştır. Hak ettiği makamlara gelemeyince Behçet'in psikolojisi bozulur. Hidayet'in yardımıyla hariciyeye mümeyyiz olur. Kendisine iyilik edecek kadar Hidayet'in talihli, kendisinin ise iyilik görmeye mahkûm olacak kadar talihsiz oluşunu içine sindiremez (s.60). Hidayet için "hokkabaz" (s. 57), "dili dışarıda gezen bir budala" (s. 59), "çok korkunç adam" ve "adam kopyası" (s. 60) gibi sıfatlar kullanır. Müstantik Behçet, Mütareke Döneminde mahkeme reisliği yapar (s. 481). Hintli Abdullah Sagir'in Ankara'da asıldıktan sonra evinden çıkmaz. Çevrede çıldırdığı söylenir. Bir gece bir adres

sormak için polis evinin kapısını çalınca korkusundan apteshanede intihar eder (s. 505).

1. 10. Dâhiliye Şifre Mümeyyizi Sait ve Yozlaşma

II. Abdülhamit döneminde Hidayet'in konağının gediklilerinden biri de Dâhiliye Şifre Mümeyyizi Sait'tir. Kuntay, Sait'teki yozlaşmanın sebebini babası Tufan Efendi'ye bağlar. Sait, kırmızı fes giyerek kendini zorla hafiye tanıtan ve 31 Mart'ta asılan Tufan Efendi'nin oğludur (s. 332). Evkâf'ta cihet kalemi müdürü Tufan Efendi nisabından fazla namussuz bulduğu için saraya sokulmaz (s. 211). Kitap ve gazete okumayan Sait, Seni Efendi'nin kızı Melahat'la evlenerek iç güveysi olarak yaşar. Bütün hayatında tek zevki cenazeye gitmek olan (s. 212) Sait, Recep Paşa'nın cenazesine yetişmek için telaşla koşarken kalp sektesinden ölür (s. 332).

1. 11. Amedi Hulefasından Ratip ve Yozlaşma

Amedi Hulefasından Ratip, Hidayet'in konağının yozlaşmış bir başka karakteridir. Sultan Hamit'e damat olacakken dayısı tarafından frengisi var diye curnal edilir. Bu sebeple saraya damat olamaz (s. 79). Hidayet'in konağında verilen iftar yemeğine giderken yolda gördüğü Adnan'ı at hırsızına benzeten Ratip, Mütareke yıllarına avukatlık bürosu açan Adnan'ın kâtipi olmak için müracaatta bulunur. Meşrutiyet'ten sonra bazı eski adamlar gibi Ratip de evvela İttihatçı sonra İtilafçı, sonra Melami dervişi olur. Rütbeli, nişanlıken bile aptal bir görünüme sahip olan Ratip, rütbe ve nişan kalktıktan sonra büsbütün bir meczuba döner" (s. 460).

1. 12. Düyun-ı Umumiye Kalem Şefi Sacit ve Yozlaşma

Düyun-ı Umumiye'de kalem şefi olan Sacit, Hidayet'in konağında hususi kâtip olarak çalışmaktadır. Türk olmayan Türk olarak tanınır. Meşrutiyet'ten sonra işinden atılır. Hidayet de hususi kâtip'liğinden kovar (s. 308). Adnan'ın konağına kâtip olmak için başvuru yapar. İşinin elinden alınacağından korkan Süleyman, Adnan'ın haberi olmadan Sacit'i konaktan uzaklaştırır. Adnan Harb-i Umumi'de Sacit'in kumar borçlarını öder. Sacit, dejenere bir karakter olarak Adnan'ın aleyhinde gazetede bir makale yazar. Mütareke yıllarında Ermeni, Rum kadınlarını İngiliz zabitlerine taşımıştır.

1. 13. Sefaret Müsteşarı Nail ve Yozlaşma

Vezir Samih Paşa'nın damadı Sefaret Müsteşarı Nail, Hidayet'in konağının daimi üyelerindendir. 10 Temmuz'dan sonra işinden atılır. Birkaç yıl inkılaba söver. Fakat "muhalif olduğuna kimsenin telaş etmediğini görünce Meşrutiyet'e dalkavukluk etmeye başlar. Karısının Sacit'le olan ilişkisini görmezlikten gelir. Karısını üçüncü defa yakalayınca boşanmak için Adnan'ın yanına gider. Adnan boşanma davalarına bakmadığını söyleyerek davayı reddeder (s. 463).

1. 14. Erkânıharp Müşiri ve Yozlaşma

II. Abdülhamit devrindeki yozlaşma salgınından Erkânıharp Müşiri de nasibi alır. Belkıs'ın babası olan Erkânıharp Müşiri binbaşı iken Midilli'de Namık Kemal'in arkadaşıdır. Zaman içerisinde kişilik erozyonuna uğrayan Erkânıharp Müşiri'ni Kuntay, Adnan'ın aracılığıyla ağır bir dille hicveder: "Adnan düşündü: Bu saray adamı, sakalsız ve binbaşı iken Midilli'de Namık Kemal'in ve Habibullah'ın arkadaşıydı, üç Avrupa dili biliyordu. Mekteplerde riyaziye okutmuştu. Şimdi bu adam, Abdülhamit'in önünde parmaklarını omuzlarına yapııştırıyor, göğsünde çapraz iki kolla yirmi beş kurbanlı mihraba tapıyordu... Koch'u beğenen bu adam, Goethe'yi, Fichte'yi Almanca'sından okuyan bu adam, mahlûlden binalar almak için Cuma selamlıklarında Abdülhamit'in pabuçlarını öpüyordu" (s. 168).

Erkânıharp Müşiri 10 Temmuz inkılabının ardından İttihat ve Terakki tarafından sadrazam yapılacağını bile düşünür. Mithat Cemal, "meğer o da 10 Temmuz'u otuz senedir beklermiş. Bu zamana kadar kendi de farkında değilmiş" sözleriyle yozlaşmış Erkânıharp Müşiri'ni alaya alır. Meşrutiyet'in ilk günü arabasından inerken, halk onun yüzüne tükürür (s. 291) Beklediğini bulamadığı gibi sürgüne gönderilir.

1. 15. Miralay Hüsrev ve Yozlaşma

Dönemin yozlaşmış bir diğer karakteri Belkıs'ın kocası Hüsrev'dir. Hüsrev, Erkânıharp Müşiri'nin damadı, Bahriye Müşiri'nin oğludur. Yirmi üç yaşında miralaylığa yükselen Hüsrev aynı zamanda Hünkâr yaveridir. Av ve kumar bağımlıdır. Erkânıharp Müşiri'nin torpiliyle evlendikten bir ay sonra Alman filosunda staj yapmak için Kiel'e gönderilir (s. 119). Hizmetinde olduğu, maaş aldığı saray idaresine Adnan'dan daha temiz bir ağızla sövmektedir (s. 267).

Kuntay, 10 Temmuz'la birlikte Hüsrev'e ağır bir son hazırlar. Erkânıharp Müşiri'nin sürgün edilmesinin ardından Hüsrev ekonomik sıkıntıya düşer. Belkıs'tan boşanır. Alkolik olur. Sokaklarda ve mezarlıklarda dilenir (s. 393). Uşak Ahmet'in davasında yalancı şahit olmak için bir zamanlar kendi vekilharcı olan Salih tarafından Adnan'ın yanına getirilir. Adnan, hayvan leşine benzettiği Hüsrev'in yalancı şahitlik yapabileceğine kanaat getirmez. Mithat Cemal, eski Bahriye miralay Hüsrev'i yalancı şahitliğe bile layık görmez.

1. 16. Alfred Cevat ve Yozlaşma

Alfred Cevat, romandaki en dejenere tiptir. Belkıs'ın amcasının oğlu ve Hidayet'in konağındaki süs insanlardan Ataşenaval Naşit'in ana ayrı kardeşidir (s. 127). Mekteb-i Sultani'de okumaktadır. Meşrutiyet'ten sonra Paris'e kaçar. Ölen babasının milyondan çaldığı paranın kendi hissesine düşeni Paris'te bir tek kadınla yer. Üsküdar'da küçük bir evde oturan anasına halayık olduğu için anne dememektedir (s. 379). Harp çıkınca Fransız ordusuna gönüllü yazılır. Fransız Fırkası Kumkale'ye saldırdığı sırada esir düşer. Anadolu'da üsera karargâhlarından birine gönderilir. Oradan kaçıp İstanbul'a gelir; Adnan'ın konağında Belkıs'a sığınır. Yakalanırsa kurşuna dizilme korkusuyla evden dışarı çıkmaz (s. 379). Cevat, İngilizlere bir aralık irtibat komiseri olur. Sacit, kendisinden daha iyi dalkavuk olduğu için Cevat'ı kıskanır. "Para verilirse Türkler'e de hizmet eder" şeklinde İngilizlere curnal edilince kovulur (s. 411). Kötü söz ve davranışlarla aşağıladığı Uşak Ahmet tarafından öldürülür.

1. 17. Vekilharç Salih ve Yozlaşma

Erkânıharp Müşiri'nin yalısında çalışan Vekilharç Salih, bir iki ay Mülkiye'ye devam etmiştir. Çalıştığı konağın sahiplerine "Allah, Paşa'sının da belasını versin, Belkıs'ının da (s. 255)" tarzında beddua edecek kadar ahlaksızdır. II Meşrutiyet döneminde Erkânıharp Müşiri'nin adamı diye İttihatçılar tarafından sürgüne gönderilir. İttihatçılar sürdüler diye de İtilafçılar onu taşraya kaymakam yapar. Lozan Muahedesi imzalandıktan sonra İttihatçı ve İtilafçı tabiri kalmayınca işsiz kalır. Kâtip olarak Adnan'ın yanında çalışmaya başlar (s. 461).

1. 18. Fransızca Muallimi Kadri ve Yozlaşma

Fransızca Muallimi Kadri, saraya sövenler arasındadır. Halep Çıbanlı Zehra ile evlidir. Eşi tarafından aldatılmaktadır. Adnan'a olan borcunu altı ayda altı kere hatırlamış, altısında da ödememiştir. İstibdat döneminde ölmüştür.

1. 19. Rıdvan ve Yozlaşma

Rıdvan, Tapu Müdürü Senih Efendi'nin uşağıdır. Harb-i Umumi'de İttihat ve Terakki'ye girmek ister. İttihat ve Terakki, Rıdvan'ı efendi değil uşak olarak almak isteyince Sakallı Vasfi onu Hürriyet ve İtilaf'a üye yapar. Hürriyet ve İtilaf, tüfekli azası oldukça İttihat ve Terakki'ye benzeyeceğini zannettiği için Rıdvan, tabanca kullanabileceği anlaşıldıktan sonra Hürriyet ve İtilaf'a alınır. Ümmi olduğu hâlde Sakallı Vasfi'nin yardımıyla Mütareke'de Damat Ferit kabinesi tarafından Ankara'da bir nahiye müdür olur. İstanbul'a döndüğünde aldığı rüşvetlerle bir ev, Ankara'nın merkezinde de bir arsa edinir (s. 500).

1. 20. Belkıs ve Yozlaşma

Romanda yozlaşmış kadın kahramanlardan Belkıs, Erkânıharp Müşiri Kerim Paşa'nın kızıdır. Zamanında bir bahçıvan چراغçı olan büyükbabası Rum'dur. Bahriye Miralay Hüsrev'le evlidir.

Hüsrev'in konumu ve parası tükenince kendini tek taraflı büyük bir tutkuyla seven Adnan'la evlenir. "Alman'dan eve dolacak havayı Türk misafir bozabilir"(s. 390) endişesiyle Alman zabıtlardan biri onlara yemeğe geldiği zaman Türk misafirlerin eve gelmesinden rahatsız olur. Alman misafirlere erkek diye değil, Avrupalı diye bayılır. Alman misafirlerin Adnan'la Türkçe konuşmasına bile tahammül edemez (s. 391). Mithat Cemal, romanın ilerleyen sayfalarında içinde yaşadığı toplumdan nefret eden Belkıs'a feci bir son hazırlar. Mütareke döneminde serveti ve nüfuzu tükenen Adnan'la boşanır. "Onun mazisini bilmeseydi bugün düştü diye Belkıs ondan ayrılmazdı. Belkıs, 93'teki sekiz yaşında muhacirden boşanıyordu" (s.410).

Karısını yedi bin liraya birisine satan, morfin müptelası Rus Prensi Sergey İvanoviç Nebinski'yle Peşte'de evlenir. Ona göre "Üstüne bir sandık viski dökseler gene ilmihal kokan Adnan'dansa bu morfin hastası bin kat iyiydi" (s. 406). Prenses unvanıyla İstanbul'a döner. Bu unvan Şişli'de ilgi uyandırmayınca hayal kırıklığına uğrar. Kocasının prens olması altı ayda eskir, parası da sekiz ayda biter. Oturdıkları apartman dairesinden kirasını ödeyemedikleri için çıkmak zorunda kalırlar. Eşyaları haciz edilir. Ucuz bir eve taşınırlar. Yanlarına prensin baba bir, ana ayrı kardeşi yerleşir. Prens morfin parası bulamayınca Belkıs'la kavga etmeye başlar: "Anlamıyor musun şişko karı! Kımılta, biraz kımılta!...Anladın mı hantal karı? Kutup ayısı, koca kıcını biraz kımılta!... Çalışmalı, çalışmalı, çalışmalı ... Anlıyor musun şişko karı!"(s. 433) gibi sözlerle Belkıs'a zaman zaman hakaret eder, şiddet uygular.

Türkiye'de çalışmayı gururuna yediremeyen Belkıs üç dil bilmesine güvenip gelinliğini satarak (s. 483) çalışmak için Amerika'ya gider. Orada da işler yolunda gitmez. Üç ay kadar çorap paketleme işinde çalışır. Fakat böyle bir yaşamı daha fazla sürdüremez. Kaldığı odanın havagazı musluğunu açarak intihar eder (s. 437). Belkıs'ın öldüğüne ilk önce üzülüp ağlayan Adnan, "eski tarih hocalığından, eski iptidai kunduralarından, Aksaray'daki eski evinden kurtulduğu için bir bakıma sevinir (s. 444).

1. 21. Cemalifer ve Yozlaşma

Cemalifer, Hidayet'in dedesi kazasker Gıyaseddin Efendi'nin halayıklarındandı. Geçmişinden utanmaktadır. Maliye Nazırı'nın karısı olduğu günden beri bu eski cariyeliğinden rahatsızdır (s.136). Bütün meçhul babalar gibi babasının adı nüfus tezkeresinde Abdullah'dır. Cemalifer evvela bu Abdullah'ı Çerkes beylerinden Abdullah Bey yapar. Zaman geçince buna kendi de inanır. Babasının beyliğiyle kocasının paşalığı birleşince Cemalifer için başka insanlarda asalet "lüzum" hâlini alır (s.136). Kızı Süheyla'nın Adnan'la evlenebilmesi için Adnan'ın soyunun bir paşaya dayanmasını şart koşar. Maliye Nazırı öldükten sonra o kibalde bir adamla evlenmek istemiş; Meşrutiyet'in paşası sayılır dedikleri için Sakallı Vasfi'yle evlenir. Süheyla bu evliliğe onay vermez. Sakallı Vasfi, Cemalifer'in malına mülküne Avukat Tevfik'le işbirliği yaparak el koyar ve ardından boşar. Cemalifer, Tekirdağlı Cemile'nin yanına taşınır (s. 333). Kuntay, asil olmadığı hâlde insanlarda sürekli asalet arayan Cemalifer'i hiçte asil olmayan Sakalı Vasfi ile evlendirerek onu bir bakıma cezalandırır. Ayrıca konak yaşamı yerine Tekirdağlı Cemile'yle birlikte aynı eve yerleştirir.

1. 22. Macide ve Yozlaşma

Romanda yozlaşan kadınların bir başka örneği Macide'dir. Babası Binbaşı Mehmet Bey'dir. Mehmet Bey, Macide 8 aylıkken şehit düşmüştür. Sahipsiz kalan Macide'yi Sivas'taki eniştesi yanına alır. Burada Nafia Mühendisi'yle evlendirilir. Kocasına kısa bir süre sonra ölünce bu kez 55 yaşındaki Tapu Müdürü Seniha Efendi'le evlendirilir. Fakir ve kimsesiz Macide bu evlilikten mustarip olur ve eşini diğer erkeklerle aldatır. Bu erkeklerden biri de Adnan'dır. Adnan'a göre Macide "bu kadar ihtiyar bir adamla evlenmeseydi Macide orospu olarak değil anne Macide olarak yaşamına devam edecekti (s. 231). Macide, Adnan'dan hamile kalır. Adnan'ın tehdit ve baskısı yüzünden çocuğu düşürmeye karar verse de bu kararı uygulamaz. Çocuğu doğurur (s. 277). Bu çocuk, romanın sonlarına doğru Benli

Ahmet/Uşak Ahmet olarak olay örgüsüne dâhil olur.

Adnan'ın sürgüne gönderilmesinden sonra Macide, genelev işletmeye başlar. Mahalle halkı Macide'yi saray adamları mertebesinde görür. Gümrükte işe girmek isteyenler, yatılı okula çocuk yerleştirmek isteyenler Macide'den yardım ister. Zamanla Macide'de yozlaşma üst seviyeye çıkar. Kocasını Senih Efendi'nin gece yarısı öldüğünü öğrenince bile uykusundan uyanmaz. 10 Temmuz inkılabından üç gün sonra Sakallı Vasfi'nin kışkırtmasıyla mahalle halkı Macide'nin evini taşlar. Bu sırada Macide yakalandığı veremden dolayı zaten ölmüştür.

1. 23. Tekirdağlı Cemile ve Yozlaşma

Tekirdağlı Cemile, "Üç İstanbul"ın yozlaşmış kadın karakterlerden bir diğeridir. Kocasını Tekirdağlı Cemile'yi gençliğinde bir müezzinle yakalayınca boşamıştır (s. 125). Belkıs isimli kızı Reji kâtibinden çocuk düşürür (s. 126). Kıldığı beş vakit namazları Tekirdağ'da kahvede anlatan küçük memurlara bayramlarda çil çeyrekler dolu yumruğunu öptürür. Namuslu sesi, dindar gözleri olan Cemile'nin entarisine bile kıldığı namazlar sinmiştir. Ancak peygamberlerin bile aleyhinde neler söylememiştir. Meşrutiyet gelince Tekirdağlı Cemile içi namazlar dolu yeldirmesini çıkarır ve bitaraf bir palto giyer (s. 302).

1. 24. Halep Çıbanlı Zehra ve Yozlaşma

Halep Çıbanlı Zehra, Fransızca Muallimi Kadri ile evlidir. Kocasını Adnan'la ve başka erkeklerle aldatmaktadır. Adnan'a göre "karısına layık olmayan hayvanı, Zehra'nın aldatması tabii idi; bir kadın ancak kocası istediği için düşerdi" (s. 185). Zehra'nın yozlaşması umumhane işletmeye kadar varır. Kuntay, yozlaşmış bu karakteri muharebe döneminde dilendirir. Adnan'ın tabutunu Zehra'ya taşlatır (s. 555).

2. Üç İstanbul ve Siyasal Yozlaşma

"Siyasal karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin (politikacılar, bürokratlar) özel çıkar sağlama gayesiyle toplumda mevcut hukuki, dini, ahlaki ve kültürel normları ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunmalarına siyasi yozlaşma veya politik yozlaşma adı verilir" (Aktan, 2001: 52). Her yöneticinin tarafsız davranması ve politik yöneticilere tarafsız bilgi sunması gerekmektedir. Yöneticinin politize olması durumunda görev yaptığı kurum politik bir görünüm kazanacak, yönetici astları, yöneticiden çok politikayı araç olarak göreceklerdir. Sonunda yönetim ile politika, karşılıklı yüklenme ve ödeme çemberi içine girmiş olacak, böylece politik ilişki ve kayırma, yönetsel yeterliliğe üstün tutulacaktır. Toplumun farklı kesimlerinin siyasi alanda kendini ifade edememesi, siyasetin dar bir kesimin elinde kalarak kişisel çıkarlara alet edilmesi, siyasal kayırmacılık, rüşvet gibi unsurlar yozlaşmaya neden olabilir. Bu durum, genellikle mutlak siyasal gücün varlığıyla açıklanmakta; devleti yönetenlerin güç ve yetkilerinin sınırlandırılmaması ve siyasal süreçte rol alan aktörlerin kendi özel çıkarlarını kollamaları siyasal yozlaşmanın nedenini oluşturmaktadır. (MEB, 2006:18, 19) Siyasal yozlaşma toplumun ve devletin temellerini içten içe kemiren bir virüs gibidir.

"Üç İstanbul"un ilk bölümünü oluşturan İstibdat döneminde İstanbul'da iktidar gücü II. Abdülhamit'in elindedir. Çocukluk ve ilk gençlik yılları Abdülhamit'in devleti yönettiği yıllara rastlayan Mithat Cemal, bu yıllarla ilgili gözlem ve tespitleri olumsuzdur. Ona göre baskı, sansür, jurnal bu dönemimin belirgin özelliğidir. Romanda, "Jön Türk hareketinin doğuş sebebi olarak müstebit idare görülür. II. Abdülhamit ülkede düzenli bir yönetim kuramamış, istibdadı bütün sorunların çözümü için bir araç olarak görmüştür. İş başına ehil yöneticiler getirilmemekte, devlet adamları Padişah'a sadık görünüp, şahsi menfaatleri için hareket etmektedirler. Siyasi ve ekonomik planda gücünü kaybeden Osmanlı Devleti, büyük devletlerin küçük memurlarının insafına bırakılmıştır" (Koç, 2005: 608). Kuntay, Adnan üzerinden II. Abdülhamit'i ve dönemini eleştirirken iğneleyici bir dil kullanır. Yaşadığı yıllar ve topraklar o derece kirlenmiştir ki Adnan, temiz bir şey görmek isterse gökyüzüne bakmaktadır (s. 96).

1294 Şubat'ın 19. Pazartesi günü Ayastefanos'da imzalanan antlaşmayla Osmanlı Devleti'nin battığı ifade edilir. Yazar, savaşın kaybedilmesinde "Osmanlı İmparatorluğu'nun ayağa kalkan cenazesi" olarak adlandırdığı II. Abdülhamit'i sorumlu tutar. Moskoftan kutu kadar küçük Sohum Kalesi alındığı için saray imamının Ayasofya Camii'nde 'Elgazi İbnülgazi Abdülhamit!' diye haykırıp II. Abdülhamit'i İstanbul'da gazi ilan ederken Moskof çarının cebinden yere düşmüş bir ipekli mendil gibi Ardahan'ı rahatlıkla almasına göz yumulmasına; Moskof ordusunun Tuna'yı haritadaki çizgiden atlar gibi telefatsız geçmesine sessiz kalınmasını ironik bir üslupla hicveder (s. 10).

Adnan'a göre II. Abdülhamit küçük adamdı. O bir tesadüftü. Bir evin köşe penceresinde oturmak için doğmuş talih onu bir tahta oturtmuş... Fatih'in tahtına oturunca başı döndü. Ve kendini herkesten evvel kendi, oraya layık görmedi; onun için hem korkak oldu, hem korkunç... (s. 111). II. Abdülhamit, "Korkacak kimse bulamazsa aynada kendisinden kork"an bir kişiliğe sahiptir" (s. 71). İstibdat döneminde baskı sosyal hayatın her sahasında kendini hissettirmektedir. Öyle ki ülkeyi yöneten en üst seviyedeki yöneticilerde bile bu baskı bütün şiddetiyle kendini gösterir. Maliye Nazırı, bir sohbet sırasında etrafına korka korka baktıktan sonra gözlerini kapayarak Adnan'dan Tevfik Fikret'in "Sis" şiirini bulup getirmesini ister:

"Sis diye bir manzumesi var. Geçende, Reji Komiseri Nuri Bey'in konağında bir genç okudu. Bu şiiri bana bulur getirir misin oğlum? O gün Nuri Bey'in konağında tanımadığım birtakım adamlar vardı. Onların yanında manzumeyi yarıda bıraktım, dinlemeden kaçtım" (s. 142).

Adnan "Sis" manzumesinin kendisinde olduğunu Süheyla'ya bırakabileceğini söyleyince Maliye Nazırı bu öneriye karşı çıkar ve şiiri doğrudan kendine vermesini ister. Maliye Nazırı'nın kızına ve yakınlarına bile güvenmediği bir çevrede jurnalcılık ve hafiyelik bir tür geçim kaynağı hâline gelir. İnsanlar, hafiyelere jurnaller getirmek suretiyle menfaat elde etmeye çalışır. "Bir curnalle tıbbiye talebesi Trablusgarp'a sürülür" (s. 263). Bu dönemde Namık Kemal'in "Celâlettin Harşemşah" adlı kitabını cepte taşımak tehlikelidir (s. 34). Adnan, cebinden Meşveret gazetesi çıkan Süleyman'ı yakından tanıdığı için gözaltına alınır (s. 250). Vatanın ıstırabını işlediği için sansüre takılacağını bildiği "Yıkılan Vatan" adlı romanını tamamladığını Mısır'da âriyet (müstear) imza ile bastırmayı düşünür (s. 246). Sait Paşa, "Suavi vakasında çok telaş etmedi diye" (s. 32) sürgüne gönderilir.

Hidayet'in konağında Sefaret Müsteşarı Nail'in "Sultan Hamit olmasaydı Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa çoktan taksim derdi!" görüşüne katılmayan Adnan'ın ülkenin mevcut durumu ile ilgili söyledikleri oldukça düşündürücüdür:

"Memleketi taksim mi ederlermiş? Memleketin zaten neresi benim? Ereğli'de kömür Fransız! Haydarpaşa'da demir Alman! Yalnız Yemen'de dökülen kan Türk! Üstünde ölüp altında gömülecek kadar bir toprak; bu mu memleket? Elçi tercümanlarının çiğnedikleri leşe siz Osmanlı İmparatorluğu mu diyorsunuz? 'Maliyeyi düzeltelim!' Bunu padişah baş başa kiminle düşünüyor? Sadrazamla mı? Hayır! Alman Baştercümanı Testa ile!... Ermeni İhtilalinde yirmi beş Ermeni'yi Osmanlı Bankası'ndan çıkarmaya Sultan Hamit kimi gönderiyor? Zaptiye Nazırını mı? Hayır! Moskof Baş tercümanı Maksimof'u! Siz ne diyorsunuz Nail Beyefendi? Hangi devlet; hangi imparatorluk? Diyarbakır'da bir Türk bir Ermeni'nin nasırına bassa devletler Galata'ya bir düzine karakol gemisi gönderiyor. Avrupa hariciye nazırları vilayetlerimize dâhiliye nazırlarımız kadar karışıyor" (s. 70,71).

Adnan, Erkânıharp Müşiri ile bir sohbeti sırasında Erkânıharp Müşiri'nin II. Abdülhamit'i kast ederek "Memleket, efendimizin sayesinde Avrupa'ya döndü" sözü üzerine Adnan itiraz eder:

"Yalnız bir farkla Paşa hazretleri" dedi. "Mektepsiz, gazetesiz, efkâr-ı umumiyesiz, hürriyetsiz bir Avrupa!"

Erkânıharp Müşiri, "Ne yaparsanız yapın' bu memleket adam olmaz; İşkodra'da Cambridge, Basra'da Oxford açın; yine eski hamam, eski tas... Bu memlekette adam çıkmaz!"

"Adnan bu yalıdan kovulmayı da göze alarak Paşa'nınkine müsavi sesle cevap verdi.

"Adam tabi yok.. Çünkü istibdat var" dedi. (s. 170- 171).

Askerî, siyasi, idari ve mali alanda görülen gerileme ve zafiyetlerin bireysel, toplumsal ve siyasal yozlaşmaya sebebiyet verir. Romanda, II. Abdülhamit döneminde Osmanlı Devleti'nin mali açıdan iflas ettiği Maliye Nazırı'nın bir ayağı Babıali'de, bir ayağı sarayda duran İsviçreli Rambert'ten hazineye beş yüz lira borç para istemesiyle verilir: "O gün devlet hazinesinde beş yüz lira yoktu; Osmanlı imparatorluğu altı yüz senelik sakalıyla dileniyordu" (s. 45).

Yine Maliye Nazırı'ı Adnan'la olan bir konuşmasında göreve geldiği gün hazinede sadece on yedi lira bulunduğu söyler. Bu rakam karşısında Adnan titrer. "Bir zamanlar Venedik'e, Viyana'ya askerinin ulufesini ödeten Osmanlı İmparatorluğu Reji'den sadaka istemişti" (s. 145). Ekonomik yönden tükenen Osmanlı Devleti'nin siyasi açıdan da bağımsızlığını kaybettiği Hariciye Mümeyyizi Burhan tarafından şu sözlerle belirtilir: "İstanbul'da üç şapka vardır. Çamlıca tepesinden evvel bu üç şapka görülür. Reji'deki Rambert'in , Düyun-ı Umumiye'ci Berje'nin, Şimendiferci Hügnen'in kafasında duran üç serpuş! ... Osmanlı İmparatorluğu denen uşak odasını bu üç şapka idare eder" (s. 61).

Kuntay, siyasal yozlaşmanın Osmanlı'nın yıkılışında önemli bir etken olduğunu düşünür. Ona göre siyasi taassup ve inanç yozlaşması siyasal yozlaşmaya neden olmaktadır. Romanın "Abdülhamit'i Burnu Kurtardı" adlı kısımda Adnan ile Dağıstanlı Hoca arasında geçen konuşmada Hoca'nın "Sizin için en korkunç düşman kimdir biliyor musunuz? Sorusuna Adnan, "Tabii ki biliyoruz: Alatinî Köşkü'nde oturan Abdülhamit!" diye karşılık verir. Hoca bu görüşe katılmaz "Haşa, tövbeler olsun değil. Sizin en korkunç düşmanınız Fatih'teki yobazlardır. Sarıktan korkun" diye cevap verir ve devam eder "... bir memlekette asıl kuvvet, bir fikri temsil edenlerdir. Başka memleketlerde sahici 'fikir' zümreleri var. Bizim memlekette hakiki 'fikir' yok; bizde üç yüz seneden beri 'fikir' diye bir tek şey var: Taassup! (s. 299).

Doktor Haldun, Hidayet'in konağında iftar davetine giderken yolda Dağıstanlı Hoca'ya rast gelir. Dağıstanlı Hoca, Doktor Haldun'a padişahın Buhari'nin kitaplarını yaktırdığını, dinin elden gittiğini söyler. Dağıstanlı Hoca'nın sözlerine o anda cevap vermeyen Doktor Haldun, Hidayet'in konağında misafirler arasından bulunan Tevfik Hoca'nın uyuduğunu görünce sinirlerine hâkim olamaz. Tevfik Hoca'nın nezdinde, dinî hassasiyetleri sahte bir tavırla ülke meselelerinin önünde tutan zihniyeti ağır bir biçimde eleştirir:

"Molla! on dört asır uyudun, artık yeter; uyan! Uyan!.. Padişah Buhari'yi yaktıysa ne çıkar? Yakar a! Her yer zaten yangın yeri! Ben olsam hamamları değil, fırınları da din kitaplarıyla ısıtırdım. Herif memleketi yakıyor, bir şey demiyorsun. Şarkî Rumeli'yi veriyor, Mısır'ı veriyor, Bosna'yı, Hersek'i veriyor. On padişahın aldığı bir padişah verdi; aldırıyor, uyuyorsun" (s. 81, 82).

İstibdat devrinde görülen, devrin zaafından faydalanma, devletin imkânları kendi menfaatine kullanma gibi bütün olumsuzluklar II. Meşrutiyet'te de sınır ve kural tanımaz. Bu dönemde görülen siyasal yozlaşma Adnan'ın yozlaşması merkeze alınarak okuyucuya sunulur. Adnan'ın yozlaşması II. Meşrutiyet döneminde görülen siyasal yozlaşmanın âdeta örnek modelidir. İttihat ve Terakki uzun süren bir muhalefetin neticesinde ülke yönetimini devralır. Toplumun her alanında büyük bir dönüşüm ve değişim yaşanır. Bir zamanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı olan hatta onlarla savaşan kimseler bile şimdi İttihatçılarla birliktedirler. İttihatçıların önünde iki büküm olmakta, onların gözüne girmek için ellerinde geleni yapmaktadırlar. Bunların tamamı bir devletin yıkıldığı dönemdeki aydın ve bürokrat tabakadır (Yalçın, 2002: 74,75).

Adnan da hayalini kurduğu nimetlere sahip olmak için zengin, çok zengin olmaya çalışır. Her gün biraz daha zengin, biraz daha, birçok daha (s. 294). Zamanla, her gün bir parça daha zengin olur. Dâhiliye Nazırı'yla köprüye beraber indikleri her gün Adnan'ın Eminönü'ndeki yazıhanesine birkaç kocaman dava geliyordu: Saray kadar, çiftlik kadar, memleket kadar büyük davalar. Salonunda bilardo, parkında tenis oynanacak kadar ucu bucağı görünmeyen davalar. Fakat o, temiz avukattı. Ona Ceza

Kanunu'nun bir tek kelimesini en usta hâkim tatbik edemezdi" (s. 296). Adnan yazıhaneye gelen bu kadar davanın kendi yeteneğinden dolayı geldiğini zanneder. Romanın bu kısmında Mithat Cemal, "o, temiz avukattı" diyerek tariz yoluyla Adnan'ı alaya alır.

Hidayet'in konağındakiler bugün hep Adnan'ın salonunda toplanmaya başlar. "Vaktiyle Hidayet'e gidenler, şimdi Adnan'a geliyorlar. Fakat Adnan'ın salonunda yeni adamlar da var. Memlekete ziyafetlerde acıyan bir nevi gençler. Ve bunların bir nevi namusları var. Bunlar Talat ve Cemal Paşa'nın bulunmadığı yerlerde cemiyete muhalif! Adnan'ın salonu sahne. Bu aktörler, bu sahnede edebiyat oynuyorlar, ilim ve fen oynuyorlar, politika oynuyorlar. Adnan bu gençlerin önünde, memlekete acıdıkça serveti namuslu oluyor. Bazen İttihat ve Terakki'yi ikiye bölüyor, temiz tarafında durarak kirli kısmına sövüyor. Bazı kendisini ikiye ayırıyordu, gündüz Merkez-i Umumi'de Cemiyet'in cinayetlerine karar veriyor, gece bu gençlerin yanında o cinayetleri havsalası almıyor. Hariciye Mümeyyizi Burhan'ın Müstantik Behçet'in kulağına dediği gibi: "Adnan acemi Hidayet!" (s. 370).

Adnan "zamanla Hidayet'e benzemeye başlar (s. 178). Yaşadığı mekânı değiştirip Cağaloğlu'da konağa taşınır. Konak misafir akınına uğrar. Hariciye'de, Dâhiliyede, Maliye'de işi olanlar Hariciye'ye, Dahiliye'ye, Maliye'ye gitmeyip Adnan'ın evine gelirler (s. 297). "10 Temmuz" İttihatçılar ve Adnan için büyük rakamdı; o günden beri Adnan'ın her işi yolunda gider (303). Kuntay, Adnan'ın 10 Temmuz'dan sonra ulaştığı gücü biraz kinayeli, biraz abartılı bir biçimde "hatırına gelen herkesin, her şeyin onun olduğunu (s. 321), istediği yere beş dakikada girdiğini, her istediği şeyin beş dakikada cebinde, midesinde, kollarında olduğunu (s. 322) söyleyerek gözler önüne serer.

Adnan'ın az sayıdaki dostlarından biri olan Dağıstanlı Hoca, Adnan'a ve İttihat Terakki'nin diğer yöneticilerine sağduyulu önerilerde bulunur: "Halkın gözünü rahatsız etmemek için hiç değişmemeye mecbursunuz. Eski ceketinizi çıkarmayacak, eski evinizden çıkmayacaksınız... Sizin de yaptığınız bu inkılabı, bu ehrama bakmayacaklar; rubanız kaç tane? Eviniz kaç katlı? Onu sayacaklar. "Mademki inkılap yaptınız, havyar yemeyeceksiniz!" (s. 300-301). Adnan nefsine ağır gelen bu önerilere bozulur. Dağıstanlı Hoca ile Şair Raif'in onun saadetini yakından görmeye tahammül edemediklerini düşünür.

Adnan kontrolsüz bir güce ulaşır. "elçiler, nâzırlar, umum müdürler yaratıyordu. Selâmını neredeyse borsada oynayacaklardı" (s. 321). "Tebessümü iltimastı, bir ismin önüne 'bizim' dedi mi ismin sahibi elçi, vali, müsteşar oluyordu" (s. 323).

William Pitt'in söylemiyle "sınırsız, güç yozlaşmaya mahkûmdur." Adnan'ın ulaştığı güç de Adnan'ı kaçınılmaz bir yozlaşmaya götürür. Memleketin yaşadığı felaketler karşısında duyarsız kalır. Mithat Cemal, Adnan'ın bu duyarsızlığını şu ifadelerle verir: "... memleketin felaketleri ondan kaçıyor, uzakta duruyordu; İstanbul'un kapısında üst üste yığılan genç ölüleri, Çanakkale'de balya balya şehitleri – sanki Çin'de vebadan ölenlerdi – uzaktan seçemiyordu. Memleketin ıstırabına resmini çekecek gibi, hesaplı mesafeden bakıyordu: Rahattı." (s. 322, 323).

Siyasi nüfuzu ve zenginliği artan Adnan, kendinden borç isteyen eski dostlarıyla münasebetini keser. Siyasi talihin kendisine sağladığı imkânları, kendi çabasının ve kabiliyetinin bir ürünü olduğu zanneder. Fakir ve düşkün insanlara tepeden bakar: "Kendi kendini yaratmayı bilmeyenler, bir hâlîke muhtaç olanları affetmiyordu. Onu kim yaratmıştı? Kendi. Servetini onun cebine kim koymuştu? Zekâsı. Kımıldamak için başkasının kolunu, bacağına isteyenler bu kadar sakat olanlar, ölünceye kadar yaşamakta ısrar etmemeliydiler: İntihar böyle insan içindi" (s. 321).

Mehmet Raif, kendini ziyarete gelen Adnan'a, Moiz ekserinde gayriahlaki yollardan muharebe döneminde harp zengini olanlara ağır eleştiriler yöneltir: "Beş cepheye yüz binlerce Türk çocuğu, bu adamlar zengin olsun diye mi on dokuz yaşında ölüyorlardı?" (s. 347). Adnan, Raif'in bu eleştirisinden memnun olmaz. "Raif, muharebede aç değil miydi? Tabii her refahın arkasından, "hırsız var!" diye haykıracaktı" (s. 347) gibi basit bir gerekçeyle gerçekleri görmezlikten gelir.

Dağıstanlı Hoca, artık memlekette işlerin kötüye gittiğini, memleketin battığını söylemek için Adnan'ın yanına gider. Adnan, Hoca'nın borç para istemek için geldiğini zannederek ona soğuk ve resmî davranır. Dağıstanlı Hoca, bu durma çok üzülür, şair Raif'in kendisine: "gitme Hoca! Adnan'ı bulamazsın. O 10 Temmuz'da öldü!" (s. 371) dediğini pişmanlık içinde hatırlar.

Ataşeneval Naşit, Belkıs'a "memleketin ne kadar aklı başında adamı varsa hepsi küpünü doldurmakla meşgul olduğunu", Adnan'ın "bütün arkadaşları Karun'a döndüğünü" söyler (s. 339). Adnan'a ise "namus" gibi kavramları bırakarak biraz para yapmaya bak"masını öğütler. Kibrinin esiri olan Adnan, Naşit'in dalkavukluk barındıran bu sözlerini gerçek ve doğruymuş gibi algılar: "Ah, Naşit; hem bilir, hem söylersin. Bu, istidat, meselesi. Ben dediğin adamlardan olamam; elimde değil; bizimki bir lokma, bir hırka..." (s. 339).

Alpaslan ve Aydoğan (2016: 46)'ın tespitiyle "İktidar, yozlaştırır. Bu da devrimlerin sorunudur. Bir ülkede devrim olunca karşı devrimci de devrimci olur." II. Abdülhamit'in iktidarını beğenmeyerek devrim yapan İttihat ve Terakkiciler bir bakıma devrimcidirler artık.

Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi'nin ardından İtilaf Devletleri'nce işgal edilir.⁵ Savaş yıllarında çekilen acılara şimdi de işgale uğramanın acısı eklenir. İşgal beraberinde birçok sosyal ve ahlaki değeri çöküntüye uğratar. Koskoca bir devletin, 600 yıllık bir çınarın devrilmesine kendi dönemlerinde şahit olmak insanları ümitsizliğe, çaresizliğe ve boşluğa düşürür. Savaşın ve işgalin getirdiği olumsuz şartlar insanların değer yargılarında ve davranışlarında değişmelere yol açar. Her gün artan sefalet ve kıtlık yüzünden halkın direnme gücü bitme noktasına gelir. Romanda bu tükenmişlik Ataşeneval Naşit aracılığıyla şu şekilde verilir: "Hepimiz görüyoruz. Bu muharebe çıkar yol değil. Ve yine hepimiz göreceğiz; bir kış daha geçmez, İtilaf askerleri Galata rıhtımındadırlar. Memleketin ne kadar aklı başında adamı varsa küpünü doldurmakla meşgul" (s. 339).

İstibdat'ta Hidayet'in, Meşrutiyet'te Adnan'ın konağında toplananlar, Mütareke'de Naşit'in salonunda bir araya gelirler. Bu salonda toplananların kimlik ve kişiliklerinde zaman içerisinde büyük kırılmalar yaşanmıştır. Zaten yozlaşmaya açık kişilikleri Mütareke yıllarında iyice örselenmiştir. Güç ve para sosyal yaşamın en belirleyici iki aracı hâline gelmiştir. "Savaşın sonunda Osmanlı toplumunda "harp zengini" bir sınıf ortaya çıkmıştı. "Harp tüccarı", "spekülasyon erbabı", "331, 332, 333 zengini", "muhtekir" gibi sıfatlarla tarif edilen türedi zenginler; toplumsal ahlak çöküntüsünün, açlığın, yolsuzluğun, sefaletin, fuhşun, kumar ve alkolün sorumlusu olarak görülmüştür. Birkaç ay içerisinde dev servetler kazanan unsurların ortaya çıkması diğer yandan İstanbul'u servet ve sefaletin aynı anda yaşandığı bir kent haline getirmişti" (Vural, 2016: 120). Kuntay, Adnan'ın yazdığı "Yıkılan Vatan" romanı vasıtasıyla dönemin zorluğunu okuyuculara şu ifadelerle aktarır: "Vatanı varsa tek insan yirmi beş milyon insanla beraber yürür, beraber oturur, beraber yatar kalkar. 1918 mütarekesi demek yirmi beş milyon insan kollarını uzattıkça birbirlerinin ellerini tutamayacaklar demektir" (s. 402).

Harp zengini olan Naşit'in salonunda düzenlenen toplantılarda millî ve dinî konular alaya alınır. İstanbul'daki işgal kuvvetlerine "bizimkiler" diyecek kadar" (s. 478) yozlaşmış bir tavır sergileyen Doktor Haldun, Batı'daki kurumlarla memleketindeki kurumları karşılaştırır. Kendi kurumlarını küçümser. Osmanlı tarihini aşağılar (s. 479). Ataşeneval Naşit'le beraber dinî değerlerle bile eğlenirler: "Doktor Haldun biraz peygamberlerle eğlendi. Ateşeneval Naşit: "Fakat ben asilzade peygamberleri severim: Buda gibi... Prens Sakyamuni en hoşlandığım peygamberdir." (s. 478).

⁵ Avusturya'nın 27 Temmuz 1914'de Sırbistan'a resmen savaş ilan etmesiyle başlayan I. Dünya Savaşı Almanya'nın 11 Kasım 1918'de Müttefikler'in ateşkes şartlarını kabul etmesiyle sona erer. 23 Ekim 1914 tarihinde fiilen savaşa dâhil olan Osmanlı İmparatorluğu, 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi'yle resmen mağlûbiyeti kabul eder ve İmparatorluk toprakları İtilaf Devletleri kuvvetlerince işgal edilir.

“Sultan II. Abdülhamit Dönemini baskı, işkence, yolsuzluk ve rüşvet dönemi olarak değerlendiren Türk aydını, idareyi kendi kontrolüne geçirdikten sonra eskisinden daha büyük çarpıklıklara bilerek veya bilmeden sürüklendi. Savaş yılları ve mütareke âdeta büyük çirkinliklerin bir irin gibi patlayarak etrafa yayıldığı devir olarak gözlendi. Böyle bir ortamda aydınlarımız Anadolu’yu İstanbul’un çirkinliklerinden kaçarak sığınacak ana kucağı gibi gördüler” (Yalçın, 2002: 160).

Millî Mücadele hareketini yönetenler İstanbul’un yozlaşan tiplerini Ankara’ya davet etmez. Mithat Cemal de İstanbul’daki yozlaşmış roman şahıslarından hiçbirini Anadolu’ya göndermez. Onları bu millî hareketin birer neferi olmaya layık görmez. Adnan da Millî Mücadele’ye katılmak için aylarca Ankara’ya çağrılmayı bekler. Umudu azaldıkça saldırgan bir tavır sergiler. Kendisini ziyarete gelen Millî mücadelecilerle aralarında şu konuşma geçer:

“Adnan: “Bu millet sizden, bir gün, hesap soracaktır Beyefendi.

“Doğru söylüyorsunuz” dedi; “memleket bizden hesap soracak, ama bu sizin dediğiniz hesap değil, başka hesap”

Adnan:

“Hayır, başka sorulacak hesabınız, suçunuz yok”

Misafir:

“Hayır efendim; var!.. Malum-ı âliniz ki ki çiftlik sahibi koyunları çobana otlatır diye emanet eder. Çoban koyunları bir gün kurda kaptırır. Fakat kurttan kurtaramadığı koyunları pöstekisinden olsun bir kanlı paça olsun kurdun ağzından kopar, sahibine getirir. Sürünün kazaya uğradığını bununla ispat eder. Biz de sizin ellerinize bir emanet ettik Beyefendi! Fakat üç kıtalı vatan haritasından, bize, siz bu kanlı pösteğe kadar bir parça olsun geri getirmediniz. Biz size bunun hesabım yine sormadık. Bu hesabı niçin sormadınız diye bu millet bizden yarın hesap isteyecek. İşte bizden sorulacak hesap budur Beyefendi” (s. 519).

Sonuç

Mithat Cemal Kuntay’ın ilk ve tek roman olan “Üç İstanbul” 1938 yılında yayımlanmıştır. Romanda Osmanlı Devleti’nin son dönemi ile Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaşanan bir takım kültürel ve siyasal gelişmeler yazarın birebir tanıklığıyla kaleme alınmıştır. Yazar, Osmanlı Devleti’nin eriyerek tükenişini, yönetim basiretsizliklerini, siyasi istikrarsızlıkları, II. Meşrutiyet’i, I. Dünya Savaşı’nı, işgal yıllarını, Millî Mücadele’yi, Cumhuriyet’in ilanını, yeni devletin inşasını yakından izlemiştir. Bu süreç zarfında gerçekleşen acıları, ıstırapları, ihanetleri de yakından müşahade etmiştir.

Yazar, ayrıca, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan sosyal, siyasal ve kültürel değişimlerin sosyal hayatımızı ve insanımızı nasıl etkilediğini, bu etkilerin sosyal, siyasal sebeplerini ve neticelerini de “Üç İstanbul”da ele alır. Romanda “II. Abdülhamit”, “Meşrutiyet”, “Mütareke” dönemlerinde görev yapan devlet adamları ile ülkenin aydın tabakasının kendi menfaatlerini toplum menfaatlerinden üstte tutmaları, çıkarları uğruna her türlü ahlaksızlığı mubah saymaları ironik bir dille teşhir edilir. Teşhir neticesinde bu iki zümrenin yozlaşması yüzünden ülkenin felakete sürüklendiği gösterilir. Yozlaşan bireyler, yozlaşan toplumlar, yozlaşan siyasal yapılar bir devleti içten içe kemiren virüsler gibidir. Bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamlılığını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançların bozulması, özünü kaybetmesi olarak tanımlanan yozlaşma, ortaya çıktığı toplumları felakete sürükleyebilecek bir etkiye sahiptir.

Kuntay, “Üç İstanbul”da “II. Abdülhamit”, “Meşrutiyet”, “Mütareke” dönemlerinde toplumsal yapıyı derinden sarsan yozlaşmayı ana karakter Adnan’ı merkeze alarak vermeye çalışır. Romanın şahıs kadrosunun büyük bir kısmını menfi karakterlerden oluşturur. Üç dönemde de görülen çürümüşlüğü, ahlaksızlığı, yozlaşmayı daha belirgin kılmak için romanın iskeletini bu menfi

karakterler üzerine inşa eder. Birbirini izleyen üç dönemde de genellikle aynı olan karakterlerin maddi ve manevi açıdan yüksekliğini devrin siyasi şartlarına göre belirler.

KAYNAKÇA

- Akbal, O. (1984. 20. 01). Nedir Bu "Sultan Hamid" Tutkusu?. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Aktan, C. C. (2001). "Siyasal Ahlak ve Siyasal Yozlaşma". *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Yayınları.
- Alpaslan, Z. ve Aydoğan, N. (2016). Üç İstanbul, *Romanda Estetik Kalkışma-2*, (ed. Cengiz Gündoğdu). İstanbul: İnsancıl Yayınları.
- Alver, K. (2002). Üç İstanbul Üzerine Sosyolojik Okuma Denemesi. *İlmi Araştırmalar*. S. 15. s. 19-26.
- Çağan, K. ve Alver, K. (2002). "Üç İstanbul ya da Bir Çözülüşün Zayıf Halkaları." *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, 65/66/67 (Mayıs/Haziran/Temmuz). s. 600-607.
- Ayvazoğlu, B. (2010). *1924 Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Enginün, İ. (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Göktürk, H. İ. (1987). *Mithat Cemal Kuntay*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İleri, S. (2015). *Edebiyatımızda Sevdığım Romanlar Kılavuzu*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kahraman, K. (2002). Mithat Cemal Kuntay. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 26. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kantarcıoğlu, S. (2007). *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*. Ankara: Paradigma Yayıncılık.
- Kızılcıkel, S. ve Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Koç, M. (2005). *Türk Romanında İttihat Terakki*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Kudret, C. (1998). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 2*. 6. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kuntay, M. C. (1998). *Üç İstanbul*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2006). *Meslek Etiği*. Mesleki Eğitimi Ve Öğretimi Güçlendirilmesi Projesi. Ankara.
- Mutluay, R. (1983). "Önsöz: Mithat Cemal Kuntay ve İstanbulları." *Üç İstanbul*. İstanbul: Sander Yayınları.
- Naci, F. (1997). *50 Türk Romanı*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Ozansoy, H. F. (2016). *Edebiyatçılar Geçiyor*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Örgen, E. (2002). Üç İstanbul Romanında Anlatıcı ve Bakış Açısı. *Selçuk Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Dergisi*. Bahar, S.11, s. 163-169.
- Sanay, A. B. (2002). *Mithat Cemal Kuntay, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sizgen, B. A. (2009). *Mithat Cemal Kuntay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında İstanbul*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Taner, H. (1984, 12 Şubat). Bir Dizi Üzerine. *Milliyet Gazetesi*.
- Tanpınar, A. H. (1995). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Timur, T. (2002). *Osmanlı –Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. 11. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vural, M. K. (2006). Savaş Yıllarında Millî Bir Burjuvazi Oluşturma Çabası Olarak "Harp Zenginleri" ve Buna Yönelik Eleştiriler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/32 (Bahar/Spring), ss. 109-131.
- Yalçın, A. (2002). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuz, H. (1977). *Roman Kavramı ve Türk Romanı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.